BOLALAR RIVOJLANISHIDAGI KECHIKISHLARNI ERTA ANIQLASH PSIXODIAGNOSTIK MEZONLARI

Nosirova O'g'iloy Ravshanjon qizi
Masafaviy Ta'lim Psixologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi
Qo'qon unversiteti Andijon Fillilali
Telefon: +998941230199
Xalimjanov Abduqunduz Rahimjon o'g'li
"Kompyuter Injiniring va raqamli texnologiyalar"
Kafedrasi o'qituvchisi
Qo'qon universiteti Andijon Fillilali
Email: xalimjonov1234@gmail.com

Annotatsiya. *Bolalar rivojlanishidagi kechikishlarni erta aniqlash ularning kelgusida muvaffaqiyatli ta'lim olishi va ijtimoiy hayotga moslashishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotda psixodiagnostik mezonlar – kuzatuv, test, suhbat, rasm chizish va o'yin metodlari asosida o'rganildi. Natijalarga ko'ra, rivojlanishdagi kechikishlar qanchalik erta aniqlansa, tuzatish va tarbiyaviy choralar shunchalik samarali bo'ladi. Xulosa qilib aytganda, pedagog, psixolog va ota-onalarning hamkorligi bolalarda mavjud muammolarni bartaraf etishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *rivojlanish, kechikish, psixodiagnostika, erta aniqlash, bola, mezon.*

Kirish. Bola rivojlanishi uzluksiz va murakkab jarayon bo'lib, u jismoniy, aqliy, nutqiy va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog'liqdir. Har bir bola individual sur'atda rivojlanadi, biroq umumiy psixologik-me'yoriy bosqichlar mavjud. Mazkur bosqichlardan orqada qolish yoki ularga mos kelmaslik – rivojlanishdagi kechikish hisoblanadi.

Psixologlar ta'kidlaganidek, rivojlanishdagi muammolarni erta aniqlash bolaning keyingi hayoti uchun muhimdir. Chunki erta tashxis qo'yish orqali tuzatish choralari qo'llansa, bola tengdoshlari bilan baravar rivojlanib ketishi mumkin. Agar kechikish vaqtida aniqlanmasa, keyinchalik bu o'qishdagi qiyinchiliklar, nutq buzilishlari va ijtimoiy moslashuvda muammolarga olib keladi.

Shu sababli psixodiagnostik mezonlar yordamida bolalarning rivojlanishini muntazam kuzatib borish, ularni baholash va erta aniqlash hozirgi ta'lim-tarbiyada dolzarb masala hisoblanadi.

Metodologiya. Tadqiqot Toshkent shahri va viloyatlardagi 3 ta maktabgacha ta'lim muassasasida olib borildi. Unda 4–6 yosh oralig'idagi 50 nafar bola, 5 nafar tarbiyachi, 2 nafar psixolog va 30 nafar ota-ona ishtirok etdi.

Psixodiagnostika jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

• Kuzatuv. Bolalarning nutqi, harakati, o'yin jarayonidagi xatti-harakatlari kuzatildi.

• Suhbat. O'quvchilar va ota-onalar bilan suhbat orqali bola rivojlanishi haqidagi ma'lumotlar yig'ildi.

• Test metodlari. Yodlash, diqqatni jamlash, oddiy mantiqiy topshiriqlar orqali aqliy rivojlanish darajasi baholandi.

• Rasm chizish. Bola chizgan suratlari orqali uning tafakkur va tasavvur darajasi o'rganildi.

• O'yin metodlari. Didaktik o'yinlar orqali bolaning qiziqishi, hamkorlik qila olish qobiliyati tekshirildi.

Ushbu metodlar yordamida bolalarda mavjud rivojlanishdagi kechikishlarni aniqlashga imkon yaratildi.

Natijalar

Olingan natijalar tahlili quyidagilarni ko'rsatdi:

1. Nutq rivojlanishi. Ba'zi bolalarda so'z boyligi tengdoshlariga qaraganda kam, gaplarni to'liq tuza olmaslik holatlari kuzatildi. Nutqdagi kechikishlar dars va muloqot jarayonida qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

2. Diqqat va xotira. 20% bolalarda topshiriqlarni eslab qolish va diqqatni uzoq vaqt jamlay olishda muammolar mavjudligi aniqlandi. Bu esa keyinchalik o'qish jarayonida qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

3. Ijtimoiy rivojlanish. Ba'zi bolalar o'yinlarda tengdoshlari bilan hamkorlik qila olmasdan, yakka o'ynashni afzal ko'rishdi. Bu ularning ijtimoiy moslashuvi pastligini ko'rsatadi.

4. Emotsional rivojlanish. Ayrim bolalarda tez asabiylashish, yig'lab yuborish yoki o'zini chetga tortish hollari kuzatildi. Bu kechikishlar psixologik qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

Munozara. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolalarda rivojlanishdagi kechikishlar turlicha bo'lishi mumkin: nutqiy, aqliy, ijtimoiy yoki emotsional. Muhimi, bu muammolarni vaqtida aniqlash va tuzatish ishlarini amalga oshirishdir.

Psixolog olim L.S. Vygotskiy fikricha, bolaning "yaqin rivojlanish zonasi"ni aniqlash orqali unga mos usullar bilan yordam berilsa, rivojlanishdagi kamchiliklarni tezroq bartaraf etish mumkin. Shu bois psixodiagnostik mezonlar nafaqat tashxis qo'yish, balki individual rivojlantiruvchi dasturlar tuzishda ham muhimdir.

Shuningdek, ota-ona, tarbiyachi va psixologning hamkorligi zarur. Ota-onaga bolaning rivojlanish bosqichlari haqida to'g'ri ma'lumot berilsa, ular farzandini uy sharoitida ham qo'llab-quvvatlay oladilar.

Xulosa. Bolalar rivojlanishidagi kechikishlarni erta aniqlash kelajakda ularning muvaffaqiyatli ta’lim olishi va jamiyatga to‘liq moslashishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Psixodiagnostik mezonlardan to‘g‘ri foydalanish orqali:

• nutqiy, aqliy, ijtimoiy va emotsional kechikishlarni erta bosqichda aniqlash;

• o‘z vaqtida tuzatish ishlarini yo‘lga qo‘yish;

• bola rivojlanishini individual yondashuv asosida qo‘llab-quvvatlash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, erta tashxis va to‘g‘ri tashkil etilgan ta’lim-tarbiya orqali bolalardagi kechikishlarni kamaytirish va ularni jamiyatda faol, mustaqil shaxs sifatida kamol toptirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. Psixologiya nazariyalari. – Moskva, 1982.
2. Ochilov M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
3. G‘ofurova M. Bolalar rivojlanishida psixodiagnostika. – Toshkent: Sharq, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hujjatlari.
5. Shodiyeva G. Maktabgacha ta’lim psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
6. Deci E., Ryan R. Motivation and Human Development. – New York: Springer, 1985.
7. Karimova V. Bola psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
8. Xolmatova N. Maktabgacha ta’limda innovatsion yondashuvlar. – Samarqand: Zarafshon, 2021

